

A nyomozásban csupán olyan mellékesnek tűnő jegyek segítenek, mint az oldalszámolás, pecsét, kötés, és a különböző példányok közti eltérések, a címlapillusztráció, a rézmetszetek szimbólumai és monogramjai. A sok név és a szétágazó szájak követése nem kis kihívás az olvasónak. Ennek a nehézségnek azonban úgy tűnik a szerző is tudatában van, és módszeresen vezeti az olvasót, többnyire az egyes alfejezetek, egységek végén.

Bár nem lehetséges teljes bizonyossággal megállapítani egyetlen halotti párbeszéd szerzőségét, kiadóját sem, legfeljebb a kiadás évszáma és egyes rézmetszők neve derül ki egyértelműen, a nyomozás mégis számos, a szerzőség megállapításánál fontosabb eredményre vezet. A kutakodás közben ugyanis feltárul az a félig hivatalos és félig titkos egyetemi világ („subakademische milieu”), amelyben az adott írások születtek, a szociális és földrajzi kontextus, a 18. század eleji publicisztika gazdasági dinamikája, és megrajzolható egy viszonylag precíz olvasói profil. A szerzők és rézmetszők, kiadók utáni kutatás közben megismerhetjük a felvilágosodás korát leginkább foglalkoztató vitakérdéseket, az illusztrátorok, rézmetszők világát, a pietizmus és a különböző divatossá váló új filozófiai eszmék harcát, a könyvpiac korabeli működését, a kalózkidványokat és a kiadók, szerzők közti plagizálási és konkurenciaharcot. Merthogy a filozofikus halotti párbeszéd sok fronton vitát gerjesztettek, nem csupán filozófiai, hanem teológiai, gazdasági és személyes téren. Olyan témákkal foglalkoztak, mint pl. az apokasztázis és chiliizmus, a lélek és a test viszonya, kínai filozófia, kabbala, matematika és filozófia, teológia, valamint exegézis közti kapcsolat, ókori és modern ateizmus, démonológia, és olyan filozófiai rendszerek, amelyek elsősorban Christan Wolf, Descartes és Leibniz nevéhez kötődtek. A szövegek gazdagok intertextuális utalásokban, és a háttérben észlelhető a heterodoxia és a ’literature clandestine’ irodalmának hatása (lásd pl. Spinoza vagy Martin Seidel *Origo et fundamenta religionis christianae*-jának értékelését).

A bemutatott könyv egy bizonyíték kíván lenni arra, hogy a nyilvános, legális kiadványok és a tiltott irodalom között létezett egy ún. félhivatalos, köztes szintje is a kommunikációnak. Ennek a kultúrharc formáját öltő kommunikációnak egyik közkedvelt főszereplője volt a halotti párbeszéd, egy olyan polemikus műfaj, amely jelentősen befolyásolta a felvilágosodás sorsát, eredményeit.

Riccarda Suttner könyvét mindenképpen ajánlom azoknak, akik a 18. századi filozófia és publicisztika iránt érdeklődnek, valamint a pietizmusnak és a heterodox áramlatoknak a felvilágosodásban jelentkező hatását kutatják.

ÚJLAKI-NAGY RÉKA

Géza Pálffy, *Die Krönungsfahnen in der Esterházy Schatzkammer auf Burg Forchtenstein, Die Geschichte der Krönungsfahnen der Länder der Stephanskronen vom Spätmittelalter bis Anfang des 20. Jahrhunderts*, Eisenstadt, 2018 (Mitteilungen aus der Sammlung Privatstiftung Esterházy, 10).

Sok tekintetben különleges az a kiadvány, amely Pálffy Géza, a Szent Korona Kutatócsoport vezetője tollából született meg néhány hónappal korábban. Pedig a téma első ránézésre nem lehet meglepetés szakmai berkekben, hiszen a szerző több éve foglalkozik a magyar királykoronázások alkalmával használt zászlók történetével. Ismeretes a fraknoi várban található Esterházy-gyűjteményben tett felfedezése a legkorábbi ilyen alkalomból készült tárgyakkal kapcsolatban, és magáról a koronázásokról, illetve a Szent Koronáról is számos alapművet tett le az asztalra a magyar és a nemzetközi tudományos közegeben egyaránt. Ezzel együtt ez a kötet több szempontból elüt a megszokottól, és mivel mindez elgondolkodtató tanulságokkal jár, most ezeken a sajátosságokon keresztül méltatnám a kiadványt.

Elsőként a könyv szerkezete hökkentheti meg az olvasót. Az első – és egyben nagyobbik – felét a Magyar Királyság országainak szimbólumai, ezen belül különösen a koronázási zászlók, és a Fraknón

talált tárgyakhoz köthető koronázási ceremóniák német nyelvű bemutatása teszi ki. Mindez a kiadó profiljának ismeretében – erről később még lesz szó – érthető, így aztán, ha a kötet befejeződne a 133. oldalon, nem szólhatnánk semmit, hiszen kaptunk egy szép és tartalmas német nyelvű kötetet. Ám a könyv nem ért itt véget. Az ízlésesen tördelt, képekkel bőven illusztrált, 9 fejezetre osztott szöveget egy rövid megjegyzés követi Alojz Ivanišević tollából, majd angol, magyar, horvát, szerb és szlovák nyelven az „eredeti” német rész némileg rövidített összefoglalása olvasható. Magyarországon ezt a könyvszerkesztők általában egyszerű mutálással oldják meg, azaz ugyanazon oldalképekbe egyszerűen csak befolyatják az egyes szövegeket, és így valójában ugyanolyan kiadványokat kapunk eltérő nyelveken. Ebben az esetben azonban a különböző nyelvű szövegek mellé mindig új képek társulnak, és ez könyvészeti értelemben egy valóban egységes kiadványt eredményezett. Mindez meglepő lehet az egynyelvűségre szoktatott hazai olvasónak, ám valójában komoly jelzésértéke van: az angolt leszámítva a könyvben szereplő nyelvek olvasóinak ez a történet ugyanolyan érvénnyel szól.

Kézenfekvő, hogy a szövegek nyelveivel folytassuk a könyv ismertetését. Ma, amikor a modern marketing virágkorát éljük, csak pénz és üzleti célok kérdése, hogy milyen nyelven jelenjen meg egy-egy nyomdatermék. A leggazdagabb vállalkozások, kulturális intézmények és cégek külön-külön elkészítik az egyes nyelveken a saját albumaikat, kiadványaikat. Ám ez esetben az egyik nyelv használatát valószínűleg hidegen hagyja, hogy még kiknek szól az adott szöveg, örül, hogy valaki gondolt rá. Itt azonban valóban másról van szó. A magyar olvasóközönség hosszú kulturális szocializáció után ritkán gondol bele, hogy a Szent István koronája alá tartozó Magyar Királyság korántsem volt annyira homogén és egységesen magyar – bár sok vita zajlik a nemzetfogalom tartalma körül, itt most a nyelvében, identitásában magyarra gondolok –, mint ahogy ma elképzeljük. Sőt éppen a koronázási zászlók által szimbolikusan megjelenített királyságok és tartományok sokasága mutatja a közép- és kora újkori eltérő államberendezkedést, mely (ön)kép (és fikció) a koronázás ceremóniájában egészen 1916-ig fennmaradt. A magyar koronával való koronázás rítusa korántsem tekinthető tisztán magyar aktusnak, a Horvát Királyságban élő horvátok, a Duna menti városokban megtelepedő szerbek, a tömbökben élő szlovákok és románok ugyanúgy sajátjukként ünnepelethették az új koronás főt ezen alkalmakkor. Azonban az irodalomban és közbeszédben már a 19. század folyamán mindinkább magyarrá vált a királyságunk jellege, és ezt hasonlóan élték meg a határokon belüli nemzetiségek tagjai is. Azaz a fejekben már 1920 előtt bekövetkezett a soknyelvű történelmi valóság hagyományának átalakulása, ám Pálffy Géza könyve most megmutatja azt, hogy miként is lehet a legautentikusabban írni e közép-európai „kozmpolita” témáról, és ha angol mintára fennmaradt volna a monarchia intézménye, akkor milyen formátumban kellene beszámolni egy jelenkori koronázásról: ma is német, magyar, szlovák, horvát, szerb és román nyelven készülnének a ceremóniáról szóló kiadványok.

Külön ki kell térni a kiadóra is, hiszen a korunkban nem mindennapi jelenség, hogy egy családi alapítvány áll egy kézirat mögé. Az Esterhazy Privatstiftungtól persze nem idegen a tudományos kutatások és publikációk felkarolása, hiszen jelen kötet immár a tizedik az általuk gondozott sorozatban. Az is igaz, hogy mivel éppen az alapítvány kezelésében levő fraknói kincstárból kerültek elő azok a koronázási zászlók, melyek jelen kötet kutatási tárgyát alkotják, így ez a kiadvány az Esterházyak „dicsőségét” (is) zengi. Ezzel együtt ez egy ízig-vérig tudományos munka, melynek minden mondatát források tucatjai támasztják alá, így teljes joggal jelenhetett volna meg akadémiai kiadók gondozásában is. Az azonban, hogy ez mégis a magyar néven Kismartonban bejegyzett Esterházy Alapítványnál jelent meg, egy régi, Magyarországon szinte teljes egészében elfeledett gyakorlatot elevenít fel, jelesül a civil mecenatúráét. Nem túlmisztifikálva a dolog jelentőségét, de szinte közhely, hogy évszázadokon keresztül természetes volt az arisztokrata családok szerepvállalása a kultúra és a tudomány területén. Az ismert történelmi okokból ez a 20. században megszakadt, és 1990 után is csak hézagosan támadt fel újra. Az Esterhazy Privatstiftung mellett a Nádasdy Alapítvány igyekezett betölteni valami hasonló hivatást, ám mára leginkább csak az előbbi maradt a porondon. Remélhetjük csupán, hogy példájuk vonzó és követendő lesz a következő években más

történelmi családok számára is, akiknek a történelem meghagyott valamit a kezükben. A kötet kiadói háttere is azt a korszakot idézi fel tehát, amikor még természetes volt ez a fajta szerepvállalás a kultúra és tudomány világában, és nemcsak állami intézmények vagy üzleti vállalkozások kezében volt az irányítása.

Érdeemes kitérni a kötetben szereplő képekre, ugyanis ez rengeteget elárul a szerzőről és a kiadó kompetenciáiról. Végiglapozva nem kétséges, hogy ez a mű akár képes albumként is megállná a helyét. Láthatóan a szerzőnek, illetve a kiadónak is fontos volt a felhasznált illusztrációk minősége. Nem „agyonhasznált”, az interneten lépten-nyomon visszaköszönő illusztrációkat helyeztek el benne, hanem profi fotós által készített képek jelentek meg kitűnő minőségben. Ez igaz a tárgyakra és festményekre egyaránt. Igazán örömteli a részleteket is kitűnően bemutató nagyításokat nézegetni, és a kismartoni kastély dísztermében található, Carpofo Tencala által készített falképciklus allegorikus ábrázolásait sem láttam még ilyen minőségben máshol. Talán éppen ez fog valakit ráébreszteni arra, hogy elolvassa Galavics Géza erről szóló tanulmányát, míg külföldön arra jönnek rá, hogy barokk mecenatúra létezik a Lajttól keletre is. A könyv tehát rendkívül igényes ilyen szempontból is, és a képek nagyon jól segítik a szöveg megértését.

Végezetül illik magáról a könyv tartalmáról is megemlékezni. A kora újkori és újjkori magyar királykoronázások és az ezzel kapcsolatos ceremóniák az elmúlt évtizedet leszámítva nem voltak preferált témái a magyar történettudománynak. Túlságosan Habsburg, katolikus, barokk és arisztokratikus lehetett minden érában, és ezek egyike sem számított izgalmas hívószónak. Éppen a BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport eredményei világítottak rá arra az alapigazságra, hogy az uralkodói udvar reprezentációjában testesült meg minden kornak a saját magáról alkotott önképe, azaz az 1526–1918 közötti államalakulat jobb megértéséhez megkerülhetetlen fontosságú a magyar királykoronázások alaposabb ismerete. A modern kor nemzetállami vízióiból ugyanis szinte érthetetlen, hogy miként történhetett meg egy pozsonyi koronázáson, miközben egy német fejére helyezik a magyar koronát, épp egy magyar arisztokrata viszi a horvát címerrel díszített zászlót. Generációkon keresztül tanították és tanultuk, hogy a Habsburg Monarchia egy idejétmúlt, retrograd politikai képződményként ékelődött be Európába, és elmaradottsága okozta a vesztét az első világháború végén. Azonban épp e könyv tartalma bizonyítja, hogy a Habsburgok birodalma sikeresen integrálta magába országainak és tartományainak hagyományait és szimbólumait, és fennállása nagy részében eredményesen rendezte be otthonossá a területét minden itt élő nép számára. Nem merném ebből azt a következtetést levonni – a kötet szerzője sem teszi – hogy követendő sikertörténetnek láttassa a Habsburgok uralmát. Ám a koronázásokon használt úgynevezett országzászlók, és azoknak az Esterházyak kincstárában való megőrződése egyszerre mutatja meg azt a rendkívül bonyolult történelmi igény- és szimbólumrendszert, amely a koronázásokban kifejeződött, és azt a sokszínű valóságot, amely egyben az akkori Magyar Királyságot jelentette. Ennek megértése azonban nem egyszerű, vélhetően még sok ilyen szemléletű könyvnek kell hozzá meg születnie, hogy saját sokszólamú múltunkkal igazán megbarátkozhassunk.

VARGA SZABOLCS

Manuscrișele medievale occidentale din România, Censuș, compil. de Adrian Papahagi (coord.), Adinel-Ciprian Dincă în colaborare cu Andreea Mârza, Iași, Polirom, 2018 (Biblioteca medievală), 254 p.

A Románia területén található 515 meglévő, és további 10, csak a szakirodalomból ismert, egykor megvolt kézirat modern katalógusát veheti a kezébe az, aki a német, a magyar, a szlovák, a romániai, illetve a nyugati kereszténység közös írott kulturális öröksége iránt érdeklődik. *Cen-*